

רשת ביטחון: הרשתות החברתיות ככלי בינלאומי למאבק בקורונה ובהשלכותיה

לי עמרם-אילת*

היכן רבים מאזרחי העולם נמצאים כשיש להקפיד על ריחוק חברתי? מסתגרים בבתיים ומשתמשים ברשתות החברתיות. פייסבוק, טוויטר, אינסטגרם, טלגרם, טיקטוק – רשתות אלה אינן משמשות רק כאמצעים לבידור. הן ממלאות תפקיד חשוב בהטמעת נורמות מצילות חיים, לא פחות, כשהן מהוות פלטפורמה לייבוא ידע ולייצואו בצורה מהירה. הגישה הקונסטרוקטיביסטית ביחסים הבינלאומיים מדגישה את ההבניות החברתיות שמכוננות את המרחב הבינלאומי. ["מעגל החיים של הנורמה"](#) מתאר את תהליך הטמעתה של נורמה מרגע לידת הרעיון שמאחוריה, דרך גלישתו למדינות אחרות, ועד להתקבעות הנורמה באותן מדינות על ידי הפנמתן. בעידן הטכנולוגי הנוכחי, הרשתות החברתיות הופכות את העולם ל"כפר גלובלי" מוחשי מתמיד. אם נקשר אותן למעגל החיים של הנורמה, נוכל להבחין שהרשתות החברתיות תורמות לייעול הגלישה הרעיונית של הנורמה, ואף מקצרות את הזמן הדרוש עד להטמעתה. ובקורונה, כמו בכל אתגר בריאותי רב-ממדים, לוח הזמנים הוא גורם משמעותי להצלחת חיים.

ניתן להבחין בכמה דרכים שבהן הרשתות החברתיות מסייעות במאבק הבינלאומי והגלובלי בנגיף הקורונה. הראשונה: זרימת מידע ממדינה א' למדינה ב' דרך החברה האזרחית. אנשים "מן השורה" משתפים ברשת בחוויותיהם מהמשבר, ואלה מתורגמות עד מהרה גם להמלצות מעשיות – שלעתים אף מתקבעות כנורמות. כך למשל, רופא שנאבק באסון באיטליה שיתף את רשמיו בחשבון הפייסבוק שלו. הוא כתב כי "זוהי לא שפעת", ושיש "להישאר בבית ולהכין מסיכות". [הפוסט המקורי](#) הפך לויראלי, עוד טרם תורגם לשפות אחרות וסוקר [בכלי התקשורת הממסדיים](#). פוסטים דומים נכתבו לעתים לקהל יעד ספציפי

* הכותבת היא תלמידת מחקר במחלקה ליחסים בינלאומיים באוניברסיטה העברית, במסגרת התכנית ללימודי מחקר של המכון ליחסים בינלאומיים ע"ש לאונרד דיוויס.

במדינה אחרת. עופר דקל, ישראלי המתגורר בוואהאן, עשה כך באמצעות [פוסטים](#) שהעלה בעת המצור. בדומה לו, גם עמוס גואטה המתגורר ברומא, [פרסם סרטון בעברית](#): "בדיוק בזמן נכנסנו לבידוד טוטאלי. אפשר לצאת רק לסופר או לבית מרקחת [...]". אני מבקש מאזרחי ישראל, ותפוצו את זה – להיכנס כולם לבתים [...]". תהיו זהירים [...] תרחצו ידיים אלף פעמים [...], שהצעירים לא ילכו לבקר את הסבתות [...]". אלה שתי דוגמאות להעברת מסרים ברמת הפרט – אך ממדינה למדינה, שבכוחם להחדיר נורמות התנהגותיות חדשות תוך זמן קצר.

מכאן צמחה גם התופעה השנייה: זרימת מידע ממדינה א' למדינה ב' דרך החברה האזרחית, וחלחולו אל הדרג הביורוקרטי והפוליטי של קבלת החלטות במדינה ב'. דרג זה אימץ לעתים חלקים מהמידע שהועבר, ואף השית בעקבותיו חובות על הציבור במדינתו. כך למשל, עיתונאים – שגם בעתות שגרה תפקידם הוא לחקור ולדווח – משתמשים ברשתות החברתיות כדי לייבא מידע ולייצא אותו בזמן-אמת, בהיקפים גדולים יותר. באמצעותן הם גם יכולים להתייחס לנושאים מגוונים, שיתכן והיו מושמטים מסיקור בתקשורת הממוסדת. העיתונאי נדב אייל מרשת "חדשות 13" הישראלית, עקב אחר הנגיף עוד מראשית ההתפרצות בוואהאן. [בפוסט שפרסם בפייסבוק](#) ב-26 ינואר 2020 הוא תיג את משרד הבריאות, וכתב כי רצוי ש"ימפה מיד כניסת עובדים סיניים לארץ בחודשיים האחרונים", וכי יהא זה "רעיון טוב לנטר קבוצות תיירים משם שכבר הגיעו לארץ ושוהות פה". אמנם לא ניתן להוכיח שפוסט זה ודומיו הובילו להשפעה ישירה על דרג קבלת החלטות בישראל, אך בתקופה שבה כמעט ולא הייתה מודעות לסכנה שבפתח – ניתן לשער שהייתה להם בכל זאת תרומה להעלאת המודעות, ולהפצת תשתית רעיונית לנורמות התנהגותיות.

ישנה גם תופעה שלישית, חשובה במיוחד על רקע המאבק בפייק ניוז: הרשתות החברתיות מאפשרות הטמעת נורמות מרמת המדינה אל החברה האזרחית. משרד הבריאות בישראל היה בין הראשונים לפתוח ערוץ ייעודי בטלגרם, שמספק מידע והנחיות לכלל הציבור שמקורם מאומת ואמין. אך ערוצי הטלגרם במשבר הקורונה אינם נחלת המדינה-פנימה בלבד: כאן נכנסת לתמונה תופעה רביעית, והיא ייצוא ידע מגורמים רשמיים במדינה א' אל גורמים רשמיים במדינה ב', כלומר הטמעת נורמות בינלאומיות. מדינות נוספות למדו

מרעותן, ופתחו גם הן ערוצי טלגרם רשמיים של משרדי הבריאות שלהן – נורמה בפני עצמה, שאף משרתת את נורמת השקיפות. טלגרם עצמה התגאתה בכך, [ופרסמה](#): "הודו, מלזיה, ישראל ומדינות רבות אחרות שולחות כעת עדכוני חדשות, אזהרות וטיפים דרך טלגרם". גם הארגונים הבינלאומיים שמובילים את המאבק בקורונה – דוגמת ארגון הבריאות העולמי (WHO) והאו"ם, [השתמשו](#) ברשתות החברתיות על מנת להנחיל כללי התנהגות. דוגמה נוספת לייצוא הידע ברמת המערכת, היא תיעוד שהופץ ברשתות החברתיות – ובו חברי פרלמנט בהודו מדברים על תנועת ה"נמסטה" כעל חיווי גופני-נימוסי שיחליף את לחיצת היד, שאותה "שאל" ראש ממשלת ישראל מההודים עצמם. בעוד שלא ניתן לדעת האם חברי הפרלמנט נתקלו בהמלצת נתניהו דרך הרשתות החברתיות, הסרטון שלהם עצמם משוחחים על כך [הופץ ברשת](#), ולא מן הנמנע שהוא עזר בהטמעת הנורמה לקהלים נוספים.

במסגרת התופעה החמישית, דרג מקצועי במדינה א' מנחיל נורמות לציבורו, ואלו מצליחות להגיע – דרך רמת הפרט – לציבורה של מדינה ב'. משרד הבריאות בוויטנאם יצר קשר עם שני אמנים מפורסמים במדינה, שיצרו [סרטון שהועלה לטיקטוק](#), ובו הם מדגימים תוך כדי ריקוד כיצד לרחוץ ידיים באופן אפקטיבי לשם חיטויין מנגיף קורונה ומזיהומים אחרים. בהמשך צצו יוזמות עצמאיות דומות מטעם אמנים בינלאומיים. זוכת האירוויזיון ב-2018, נטע ברזילי, יצרה מהבידוד הביתי שלה חמשיר קליט [שפורסם ברשת טיקטוק](#) ובו הנחיות לציבור באותו נושא. מילותיו, בתרגום לעברית: "קורונה: אחת – רחץ את הידיים, שתיים – אל תגע בי, שלוש – עטה מסיכה, ארבע – אל תגע בי". הזמרת גלוריה גינור פרסמה ברשת טיקטוק [סרטון שלה](#) כשהיא רוחצת ידיים בקפידה, על רקע צלילי שירה המפורסם "I Will Survive". גם אב ובנו, השחקנים האמריקניים מל ומקס ברוקס – [פרסמו סרטון בטוויטר](#) שבו הם מופרדים על ידי חלון אטום, ומדגישים כי יש לשמור מרחק בין צעירים למבוגרים.

תופעה שישית ברשתות החברתיות הנה הטמעת נורמות לשמירה על שפיות וסולידריות, בבחינת כלים ל"עוצמה נפשית". לדוגמה: השירה המשותפת מחלונות הבתים התחילה [בווהאן שבסין](#), עברה [לאיטליה](#), ומאז חוקתה במדינות רבות – כמובן, [גם בישראל](#). מעין "אתגר רשת" חדש שחייבים לנסות.

אם כן, במגיפת הקורונה – שבה רבות מהמדינות מסתגרות בתוך עצמן וכופות על אזרחיהן סגר וריחוק חברתי, וזמן התגובה הוא קריטי להצלת חיים – הרשתות החברתיות משמשות כרשת ביטחון של ממש: הן הופכות לכלי שמתערב בניהול המשבר בעודו מתרחש, ואף מאפשרות לקצר את זמני "מעגל החיים של הנורמה". בעידן שבו חוקרים רבים מדגישים את הסכנות הטמונות ברשתות החברתיות, כגון חדשות-כזב ומידע מטעה או שגוי, חשוב לראות בהן גם כלי בינלאומי, מרכזי וחיובי, שמסייע לנו לצלוח את המגיפה בתוצאות טובות יותר.